

galindons ab una dotzena de *matexes* y *copèos* --- se posan a ballar un copèo malèyt --- y després des copèo se destiran d'unes quantes *matexes* vitenques ferm; y en P. Antoni s'asseu, y surten a's mitx... tots els qui tenian ballera ---», AMAlcover (*Contarelles*, 1885, *Ses matanes*, p. 41); «ballar cotes y *mateixes*, / fer gloses y codolades, / cantar, tocar sa ximbomba / ---», PdAPenya (*IdOr* 1, 77).

Matejar, matella, V. mata

MATELOT, 'mosso d'hostal', del fr. *matelot* que ultra el significat de 'mariner', ha significat 'company' d'acord amb la seva etimologia germànica (d'aquell també el cast. MATALOTE, DECH). □ 1.ª doc.: 1805, Belv.

«*Matalot d'hostal*: mozo de pajà y cebada». També + *matalot de cuina* com a equivalent del fr. *marmiton*, i cast. *pinche de cocina, sollastre*, Coromines (trad. de l'*Eunuc* de Terenci, v. 776). L'explicació semàntica de Bosch de la Trinxeria (*Bu. Assoc. Exc. Cat.* XII, 232) és: «*matalota*: gec de mariner; gec que porta lo mosso de l'hostal: d'aquí ve el nom de *matalot*, criat que's cuyda de les cavalcades y estables». Però Bosch ignorava que el fr. *matelot* i el seu succedani cast. *matalote* signifiquen encara, i significaren primerament 'company, camarada': si ve d'això, o del gec, i si el nom del gec no li ve del *matelot* que el porta, em guardaré de decidir-ho; i ho deixo a mans dels qui tinguin informació més segura dels fets, i menys preocupacions etimològiques.

DERIV.: *Matelota. Matelotatge.*

MATEMATIC, pres del ll. *mathematicus* id., i aquest, del gr. *μαθηματικός* 'estudiós', 'matemàtic', derivat de *μάθημα* 'coneixement', en particular el coneixement matemàtic, el qual, per la seva banda, deriva de *μανθάνω* 'jo aprenc'. □ 1.ª doc.: 1399, Bernat Metge.

«Dix Tirèsias --- —En lo temps d'Edipus --- nasquí, e fui filòsof assats famós, e covinentment instruí en *matemàtica*; una filla haguí --- qui en nigromància --- no fo menor que Medea ---», *Somni* (III, NCL. 104, 21); «divisions --- que no's puguen fer en esperiència, basta entendre-les ab lo enteniment, com les altres coses *matemàtiques*», OPou (1575, *ThPu.*, 75). El mallorquí Miquel Carbonell és autor d'un «Compendi *matemàtic*h, en el qual se ensenyen algunes coses tocants a la *matemàtica*» l'any 1737; pel mateix temps l'usaren l'empordanès Baldiri Rexach (1749) i el valencià TVTosca (*Compendio Matemático* 1707). «El treball conscient d'invençió *matemàtica*, en els casos que he enumerat, ha servit per posar en marxa la màquina inconscient, i la resposta de la inspiració és el resultat d'un llarg treball d'aquesta màquina», JRuyra (*L'educació de la inventiva*, 1925, *Misc. Prat de la Riba* I, 157, important assaig descabdellant idees de Henri Poincaré i Ramon Turró). Del mateix radical grec: *polimatia* i *polimàtic*.

MATERIA, pres del ll. *matèria* 'fusta, llenya', 'fusta de construcció', 'materials, matèria'. □ 1.ª doc.: Llull.

L'usa en el sentit filosòfic i també ja en el més ampli de 'tema, assumpte de què hom tracta': «la forma e la *matèria* són ja l'essència del foc, e la calor e la llugor són calitats del foc» (*Merav.*, NCL. IV, 284); «és bona ordenança que hom faça breus sermons: volentat ha natura de amar ço qui li és pus agradable; on, aytant com les rahons són de mellor *matèria*, aytant més les deu hom finir en la fi, per ço que la volentat ne romanga desijosa» (*Blanq.*, NCL. II, 61.3), naturalment es decantà cop a sentits intel·lectuals, com tema d'estudi (avui a Tort. és el nom del 'cartipàs': BDC III, 102); d'altra banda, accentuant-se el matís concret i quotidià, passa ja a 'qüestió, terreny, ordre de coses': «muyller enamoradica / --- / tantost deu l'hom tolra / avinentesa / que a mal portar-la poissa: / enaxí com loc e gents / sospitoses, *mijanceres*, / presència d'aquells de què / hom en aquesta *matèria* / en especial se tem», Eiximenis (*Dones*, prosificat, *EntreDL* 1, 174.11).

Ja, en efecte, tenia tendència a aplicar-se a la 'matèria de pecat', i el poble entenia *dur a matèria de pecat* en el sentit de 'ocasió o proximitat de pecat': pregunten al cavaller virtuós, que ha estat a punt de cedir a les induccions d'un dimoni súbuc: «no conèyx tu la donzela qui t'a menat tro a le *metiria* de pecat ---?», Reixac (*Q.*, 83.2) o sigui 'fins al caire de pecar' (l'original, no seguit ben fidelment, portava «jusqu'à peché mortel»).

Com es veu, n'hi hagué a la nostra Edat Mitjana, una variant més vulgar amb metafora (a la manera de *crestiri, captiri, celstia, bistia* etc.). En el pallarès precatalà, el mot degué existir amb aqueixa metafora, però amb el significat material i etimològic llatí de 'fusta' (mantingut amb fonètica hereditària pel cast. *madera*, port. *madeira*, i V. infra *madís*), car *Cabana-madirri* és el nom d'una pleta de pastors a l'alta muntanya de la Vall d'Assua, entre Llèsui i el Montsent, en la qual hi ha, en efecte, una important cabana, que devia haver estat en bona construcció de fusta. I així aquest nom (1959) provindrà de CAPANNA MATERIAE (gen., o MATERIA adj., amb el tractament estudiat en E. T. C. I, 137).

En un altre sentit hi hagué aviat tendència a aplicar-ho a la matèria fisiològica o anatòmica: «les dents y caxals --- crien-se primer de *matèria* flaca, per necessitat, quant és rahó de deixar la llet; crexent y venint *matèria* més fort, cerca dels set anys se cauhen», OPou (*ThPu.*, 258); així s'explica, ajuntant-s'hi el tirat pejoratiu, que revela el passatge de Reixac, la prompta tendència a fer-ho degenerar a la part més deteriorada d'aqueix element fisiològic «*matèria*, posterma o brac: pus, puris, sanies» (*DTO.*, 1647), que avui és acc. general a tot el territori lingüístic, entre la gent senzilla (fins als Alts Pirineus: Tor de Vall Ferrera, 1932), que no coneix el terme savi *pus* ni el més ciutadà *posterma*.

60 DERIV.: *Materiable. Material* [1399, BMetge]; *ma-*